

تشکیلات مذهبی عربستان

تشکیلات مذهبی عربستان

بررسی و شناخت عربستان و همچنین تشکیلات مذهبی آن، از اهمیت خاصی برخوردار است که در این مقاله به بررسی سازمان های مذهبی در کشور عربستان می پردازد.

پیشگفتار

در عصر طلایی ارتباطات، که رشد و گسترش فناوری، کشورهای جهان را به خانه های یک دهکده، بلکه به بخش های یک کلبه تبدیل نموده، شناخت دقیق کشورهای اسلامی ضرورتی مؤکد است. [1]

در میان کشورهای اسلامی، شناخت عربستان به ویژه برای کسانی که قصد سفر بدان کشور را دارند، به دلیل ویژگی های منحصر به فردی که دارد، از اهمیتی دوچندان و ضرورتی افزون تر برخوردار است؛ زیرا عربستان مرکز گسترش زمین، [2] محل هبوط آدم و حوا، [3] سرزمین بر پا شدن کعبه، جایگاه جوشش چشمه توحید و طلوع خورشید تابناک و حیات بخش اسلام، زادگاه خاتم پیامبران حضرت محمد (صلی الله علیه و آله)، صدیقه اطهر فاطمه زهرا (علیها السلام) و یازده تن از اختران تابناک آسمان ولایت و امامت، محل وقوع و شکل گیری تاریخ پر افتخار و خاطره انگیز صدر اسلام، مهد پیدایش تمدن بزرگ اسلامی، مدفن و آرامگاه کوثر هستی، و چهار امام و پیشوای پاک؛ امام مجتبی، امام سجاد، امام باقر، امام صادق (علیهم السلام) و بسیاری از سادات و بستگان خاندان اهل بیت (علیهم السلام)، اصحاب و یاران والا مرتبه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جایگاه حرم امن الهی، قبله گاه مسلمانان جهان، و محل برگزاری همایش بین المللی سالیانه مسلمانان و انجام مناسک حج است.

همه روزه، مسلمانان رو به سوی کعبه به نماز می ایستند و همه ساله میلیونها تن برای انجام فریضه حج با قلبی مالامال از شور و عشق و اشتیاق به آن دیار سراسر نور و معنویت عزیمت می کنند و عاشق تر از گذشته، بازگشت دوباره به آن دیار را انتظار می برند.

آری در آن فضای نورانی است که فریاد نیایش های عارفانه و برخاسته از جان مسلمانان، در هم می آمیزد و پیوند عمیق و وحدت امت اسلامی را به نمایش می گذارد و بدینسان همواره قلب مسلمانان در حرمین شریفین می تپد.

نوشتاری که پیش روی دارید گامی کوچک در جهت شناخت عربستان سعودی است. امید است دانش پژوهان و اندیشمندان با تذکرات و رهنمودهای خویش در جهت تکمیل و پر بار شدن آن گام بردارند.

1. نقش دین در عربستان

دین در میان مردم عربستان نفوذ زیادی داشته، در اوضاع فرهنگی، سیاسی و اجتماعی آن نقش اساسی ایفا می کند.

این کشور بر اساس ظواهر شریعت اسلامی اداره می شود؛ قوانینی چون قصاص و تعزیرات نیز در آن اجرا می شوند. هیچ دینی غیر از اسلام پذیرفته نیست و اماکن مذهبی غیر اسلامی همچون کلیسا، کنیسه و... در آن وجود ندارد. رسانه های عمومی، احکام اسلامی را تبلیغ و

ترویج نموده، از نشر و پخش هر گونه سخن و برنامه خلاف شؤون دینی جلوگیری می شود. جناح مذهبی و سنت گرایان، از قدرت و نقش بسیار زیادی در حکومت و جامعه عربستان برخوردار هستند.

اکثر مردم این کشور از اهل تسنن می باشند؛ و کشور بر اساس مذهب وهابیت اداره می شود؛ بیشتر مردم نجد پیرو مذهب حنبلی و منطقه حجاز بیشتر مالکی مذهب اند و شاید به همین دلیل بود که آیین محمد بن عبدالوهاب که بیشتر بر اصول اعتقادات و آرای فقهی حنبلی تکیه می کرد، ابتدا در میان مردم نجد انتشار یافت.

در شهر مدینه منوره و منطقه الشرقیه تعداد نسبتاً قابل توجهی از شیعیان امامیه زندگی می کنند و در عسیر و نجران نیز گروهی از اسماعیلیه وجود دارند. بخشی از یمنی های مقیم عربستان نیز زیدی مذهب هستند.

2. پیشینه وهابیت

پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) بعد از آن که بنیان اسلام را نهاد، با فراخوان مسلمانان به وحدت، جامعه اسلامی را متحد و یکپارچه ساخت؛ اما پس از رحلت آن حضرت، مسائل سیاسی، اعتقادی و فقهی موجب پیدایش مذاهب مختلف اسلامی گردید. نخست در مورد جانشینی پیامبر (صلی الله علیه و آله) دو رأی و اندیشه شکل گرفت:

1. گروهی از بزرگان صحابه همچون ابن عباس، سلمان ابوذر و مقداد و عده ای از مردم با استناد به واقعه غدیر خم و تصریح پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مواضع متعدد، حضرت علی (علیه السلام) را خلیفه و جانشین پیامبر می دانستند. صاحبان این اندیشه، "شیعه" نامیده شدند.

2. در برابر، عده ای به استناد به شورای سقیفه و بیعت مردم، آنان که به حکومت دست یافتند (ابابکر، عمر، عثمان، امام علی (علیه السلام)) را خلیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) معرفی نمودند. دارندگان این رأی "اهل سنت و جماعت" نام گرفتند.

عامل دیگر سیاسی که موجب شکل گیری گروه دیگری به نام "خوارج" شد، پذیرش حکمیت از سوی امام علی (علیه السلام) در جنگ با معاویه بود که خوارج آن را کفر تلقی نمودند. خوشبختانه جریانات مختلف این گروه در میان جامعه اسلامی منقرض شدند و تنها اندکی از یکی از معتدل ترین جریانات آن به نام "اباضیه" باقی ماندند. [4]

افزون بر عوامل سیاسی فوق، از نیمه دوم قرن اول هجری مسائلی چون جبر و اختیار، قضا و قدر، حادث یا قدیم بودن کلام الهی و صفات خداوند مورد بحث و گفتگو واقع شد؛ در این گونه مباحث، شیعیان از سخن و هدایت اهل بیت پیامبر (علیهم السلام) پیروی می نمودند ولی در میان اهل سنت، مذاهب کلامی متفاوتی پدید آمد:

ابتدا طرز تفکر عقل مدارانه ای بوجود آمد که با تأمل و تفکر در مسائل اعتقادی به بحث و اظهار نظر می پرداختند. دارندگان این طرز تفکر بعدها "معتزله" نامیده شدند. در خلال این مباحثات، گروه های دیگر کلامی مانند جهمیه و... نیز به وجود آمدند.

در برابر گفتگوهای کلامی و روش عقل مدارانه فوق، عده ای از محدثان که به "اهل حدیث" معروف گشتند، به مخالفت برخاسته، پرسش را بدعت و هر گونه اندیشه و تفکر و بحث کلامی در مورد عقاید را ناروا دانسته، تنها معیار شناخت حق را "حدیث" معرفی نمودند.

در رأس این محدثان می توان از عثمان بن سعید دارمی و مهم تر از وی احمد بن حنبل را نام برد که در رد فرقه های کلامی معتزله و جهمیه دست به قلم برده، با تأکید بر لزوم حدیث گرایی و تکیه بر ظاهر متون روایی، هر گونه تحلیل و تأمل عقلانی و خردورزی در احادیث را ممنوع اعلام نمودند. اهل حدیث به تدریج گستره کار خود را توسعه دادند و در زمینه فقه نیز بسیاری از

مردم به احمد بن حنبل گرویدند.

گفتنی است در میان خلفای عباسی، تنها مدافع حنبلیان، متوکل عباسی بود که هدایایی برای احمد بن حنبل فرستاد و با اهل حدیث همدلی و همراهی بسیار نمود. بعدها ابوالحسن اشعری از معتزله جدا شد و مکتب کلامی "اشاعره" را بنیان نهاد. از آن پس اهل حدیث به دو گروه تقسیم شدند:

1- حنابله که همچنان هر گونه مباحثه و گفتگوی کلامی در زمینه اعتقادات را حرام و ناروا می دانستند.

2- اشعریان که گفتگوهای کلامی را جایز می دانستند بر پیروی از ظواهر روایات در مسایل اعتقادی تأکید میورزیدند. [5]

از سوی دیگر در کنار مکتب فقهی حنابله، سه مکتب فقهی؛ حنفی مالکی و شافعی نیز پدید آمد. مالک بن انس، همچون حنابله بحث های عقلی در اصول دین را ناروا و ممنوع اعلام نمود، ولی ابوحنیفه در مکتب فقهی خود با تکیه بر قیاس و رأی به استنباط احکام فقهی می پرداخت. بدین روی مورد شدیدترین حملات اهل حدیث قرار گرفت.

به تدریج "اشعریان" بویژه با حمایت حاکمان عباسی، از نظر کلامی بر اندیشه های دیگر غلبه یافتند و حنبلیان به ضعف و سستی گراییدند و کم کم از نظر فقهی نیز طرفداران خود را از دست دادند.

در اواخر قرن چهارم هجری قمری "بربهاری" رئیس حنبلیان بغداد با تکیه بر ظواهر آیات و روایات، بار دگر عقایدی چون استقرار خداوند بر فراز کرسی و دیده شدن در روز قیامت را زنده ساخت و از نظر فقهی، زیارت قبور را منع و نوحه گری بر امام حسین (علیه السلام) را ناروا خواند. [6] اظهار چنین مطالبی، خشم علما و مردم را برانگیخت و موجب صدور اطلاعیه ای از سوی خلیفه "الراضی" در نادرستی عقاید و توبیخ یاران او گردید. برابر نوشته ابن الجوزی از آن پس، وی در خانه زنی پنهان شد و در همانجا مرد و بدون اطلاع مردمان او را در همان مکان غسل دادند و به خاک سپردند. [7]

حنبلیان به تدریج از میان رفتند تا آن که در اواخر قرن هفتم و اوایل قرن هشتم "ابن تیمیه" و سپس شاگردش "ابن قیم الجوزیه"، آراء و نظریاتی همسان با بربهاری ابراز داشتند و مجدداً عقاید اهل حدیث را با شدت بیشتری احیا کردند. ابن تیمیه نیز پس از اعلام نظر خود در مورد صفات خداوند که در حقیقت جسم بودن خدا را تداعی می نمود، با مخالفت سختی از سوی عالمان مسلمان مواجه گردید و در جلسه ای در حضور علما و پس از شنیدن استدلال ایشان، حرف خود را پس گرفت و توبه نمود. ولی پس از چندی، رأی فقهی او که زیارت را امری ناپسند اعلام کرد، بار دیگر خشم همگان را برانگیخت و به دلیل مخالفت عمومی و شکایت فرقه های مختلف اسلامی، به دستور ملک ناصر به زندان افتاد و در همان جا از دنیا رفت. [8]

پس از وی بار دگر نهضت سلفی گرایی و رأی و اندیشه حنبلیان رو به افول گذاشت تا آن که در قرن دوازدهم هجری محمد بن عبد الوهاب آن افکار را پی گرفت [9] و با امیر درعیه محمد بن سعود جد آل سعود پیمان بست و توافق نمود که محمد بن عبدالوهاب، رهبری مذهبی و محمد بن سعود جد آل سعود، رهبری سیاسی و مدیریت حکومت را بر عهده گیرند که تاریخ آن به تفصیل در فصل دوم ارائه شد.

3. سازمانهای مذهبی عربستان

در تشکیلات حکومتی عربستان، وزارت اوقاف، شؤون اسلامی، دعوت و ارشاد، و سازمانهای دیگر برای انجام امور مذهبی تأسیس شده و به انجام امور مذهبی می پردازند. افزون بر آنها، سازمانهای مهم مذهبی این کشور عبارتند از:

الف. سازمان علمای بزرگ [هیئت کبار العلماء]

این سازمان که به ریاست مفتی کل کشور اداره می شود، مرکب از 21 تن از علمای طراز اول کشور می باشد. عمده فعالیت اعضای این سازمان صدور فتوی است که نقش مهمی در مسائل مذهبی و سیاسی کشور دارد؛ زیرا در کشور به صورت رسمی از هیچ یک از مذاهب فقهی مشهور اهل سنت یعنی حنبلی، شافعی، حنفی، و مالکی پیروی نمی شود، بلکه بر اساس فتاوی همین سازمان بویژه فتاوی رییس آن که معمولاً بر اساس مذهب حنبلی است عمل می شود.

بالاترین مقام مذهبی این کشور "مفتی کل" است که به حکم پادشاه منصوب می گردد؛ تا چندی قبل "ابن باز" پیرمرد نابینای سعودی این مقام را در اختیار داشت که پس از فوت وی در سال 1999 م = 1420 هـ. ق. شیخ عبدالعزیز آل شیخ توسط ملک فهد به این سمت منصوب شد.

ب. سازمان رابطه العالم الاسلامی

این سازمان حدود 40 سال قبل با عضویت نمایندگانی از سایر کشورها تشکیل گردید. این تشکیلات از پر قدرت ترین سازمانهای مذهبی در عربستان محسوب می شود. بودجه سالانه این سازمان بالغ بر دویست میلیون ریال سعودی است و در بیشتر کشورهای جهان شعبه دارد. وظایف این سازمان عبارت است از: آموزشهای اسلامی، توزیع کتب اسلامی و قرآن، آموزش زبان عربی، کمک به مؤسسات اسلامی.

مؤسسات وابسته به این سازمان: 1 - مجمع فقه اسلامی 2 - شورای عالی جهانی مساجد 3 - سمینار زیربنایی تربیت اسلامی 4 - مجالس قاریه المساجد 5 - سازمان جوانان اسلامی این سازمان طی 10 سال گذشته پول بسیار زیادی صرف ساخت بناهای اسلامی و ترویج مذهب وهابیت نموده است و دولت نیز در ده سال اخیر مبالغ هنگفتی در جهت ترویج اسلام، نشر و حفظ قرآن،

مؤسسه ائمه ارشاد و سازمانهای خیریه، بیمارستانها و درمانگاهها در خارج از کشور کمک کرده است. همچنین تعداد هزار مسجد در جهان و صدها مرکز اسلامی زیر نظر این سازمان مشغول فعالیت می باشند. افزون بر آن هزینه احداث 20 مرکز اسلامی؛ 1259 باب مسجد؛ 1069 باب مدرسه؛ 200 باب مؤسسه مذهبی؛ 134 دانشگاه؛ 41 باب درمانگاه؛ 76 باب بیمارستان؛ 1 باب انستیتو جهان عرب در پاریس را پرداخت نموده است.

ج - سازمان امر به معروف و نهی از منکر

کشور عربستان یک کشور اسلامی و مذهبی است و همواره دارای فرهنگی آمیخته به دین و مذهب بوده است، بدین رو مردم این کشور در کنار آداب و رسوم قبیله ای، نسبت به انجام فرایض دینی و آداب و سنن مذهبی پایبندی زیادی دارند.

در عین حال سازمان امر به معروف و نهی از منکر به منظور دعوت مردم برای برگزاری نمازهای جماعت و جمعه، نظارت بر رعایت شؤون اسلامی و حجاب بانوان و جلوگیری از فعالیت مراکز غیر شرعی تشکیل شده است.

اعضای این سازمان نقش پلیس منکرات را بر عهده دارند و با گشت زنی در خیابان ها، با موارد غیر مشروع برخورد می کنند.

نهادهای دیگری که در عربستان به امور مذهبی می پردازند، عبارتند از: اداره تحقیقات علمی و مذهبی و صدور فتاوی و دعوت و ارشاد؛ جمعیت حفظ قرآن؛ المجمع الفقهی؛ ریاست عام امور حرم مکی و حرم نبوی؛ شورای عالی جهانی مساجد؛ سازمان رسیدگی به وضع اقلیتهای اسلامی در کشورهای غیر اسلامی.

د - سازمان های وابسته به امور مذهبی

در این بخش به معرفی چند مرکز مهم دیگر که می توان آنها را مؤسسات وابسته به امور مذهبی دانست می پردازیم.

1. مؤسسه ملی راهنمایی حجاج

در پی فرمان ملک فهد در مورد ایجاد مرکز ارائه خدمات رفاهی برای حجاج در سال 1405 هـ. ق. هیئت وزیران قانون تأسیس هیئت راهنمایی حجاج را به تصویب رساند. این مرکز که در مدینه منوره تأسیس گردید، بعداً به مؤسسه ملی راهنمایان تغییر نام داد. بخش های متنوع این مرکز عبارتند از: استقبال، اسکان، نظم، امور بعثه ها، گذرنامه نقل و...

2. معهد خادم الحرمين الشريفين لأبحاث الحج

این تشکیلات که به تصویب هیئت وزیران در سال 1401 هـ. ق. برای جمع آوری اطلاعات، حفظ محیط زیست و ارائه مشاوره فنی به شورای عالی حج تأسیس گردید، زیر نظر امیر نایف بن عبدالعزیز وزیر کشور و رییس شورای عالی حج اداره می شود، و دارای بخش های عمران و مهندسی، بهداشت و محیط زیست، امور اداری و انسانی، اطلاعات و خدمات علمی، امور تبلیغات و امور مالی می باشد.

3. مجتمع چاپ قرآن ملک فهد

ساخت این مجتمع بر اساس فرمان ملک فهد در سال 1403 هـ. ق. در مساحتی بالغ بر 250/000 متر مربع آغاز و در سال 1405 هـ. ق. افتتاح گردید. این مجتمع که زیر نظر وزارت اوقاف اداره می شود، به چاپ متن، ترجمه و تفسیر قرآن، نشر سیره نبوی و مجموعه آثار ابن تیمیه و تکثیر نوار قرائت قرآن می پردازد.

بخش های مختلف این مجمع عبارتند از: دروس قرآنی، ترجمه، شورای علمی مصحف، شورای ترجمه، هیئت مشاوران، بخش تکثیر نوار، سنت و سیره نبوی، مباحث و دراسات اسلامی. این مرکز قرآن کریم را در بیست نوع مختلف در اندازه های بزرگ، متوسط و کوچک چاپ می کند و متوسط تولید سالیانه آن 000/000/10 نسخه است. همچنین این مرکز نوار شش گونه قرائت راتکثیر و تفاسیری در سه حجم و ترجمه هایی به زبانهای زنده دنیا و کتب سیره نبوی و مجموع فتاوی ابن تیمیه را به چاپ رسانده است.

افزون بر آن، این مرکز به برگزاری دوره های تجوید نیز می پردازد.

4. کارگاه بافت پرده کعبه

مرکز نساجی و بافت پوشش کعبه به فرمان ملک عبد العزیز بن عبد الرحمن در سال 1346 هـ. ق. ایجاد گردید. ملک فیصل آن را در سال 1382 هـ. ق. تجدید بنا نمود. پس از وی در سال 1397 هـ. ق. ساختمانهای بزرگ و جدیدی برای آن احداث و ماشین آلات نساجی آن نوسازی و مدرن گردید.

هم اکنون این کارخانه برای هر سال یک پرده از حریر خالص طبیعی می بافتد و با نخ های نقره طلا فام تزیین می کند.

5. حوزه های دینی و رهبران مذهبی

بر اساس توافق رهبر مذهبی وهابیت و بزرگ خاندان آل سعود رهبری سیاسی در خاندان آل سعود و حاکمیت مذهبی بر عهده فرزندان شیخ محمد بن عبدالوهاب می باشد. در عربستان، 30 هزار باب مسجد معمولی و مسجد جامع وجود دارد که در 6/535 مسجد آن نماز جمعه برگزار می شود و در 23/669 مسجد آن 90 هزار امام جماعت و مؤذن به انجام وظیفه مشغول هستند.

رهبران مذهبی این کشور نقش مهمی در کشور دارند. اکنون کشور عربستان به دلیل قدرت مالی خود و نیز مراسم سالانه حج، و ضعف دولتهای حاکم بر کشورهای اسلامی، نفوذ فراوانی

در میان مسلمانان دارد و از این نفوذ به شدت بهره می برد. حوزه های دینی عربستان، به تدریج به شکل دانشگاه تکامل یافته است؛ در این دانشگاه ها افزون بر دانشجویان داخلی، دانشجویان خارجی بویژه کشورهای اسلامی، با هزینه دولت عربستان، مقاطع تحصیلی خود را ادامه می دهند:

الف: دانشگاه اسلامی مدینه منوره: این دانشگاه که در سال 1381 تأسیس شد، اکنون به منزله یک مرکز اسلامی جهانی درآمده و دارای پنج دانشکده شریعت، دانشکده تبلیغ و اصول دین، دانشکده قرآن و مطالعات سیاسی، دانشکده روایات شریفه و مطالعات اسلامی، و دانشکده زبان عربی است که هر کدام از 13 بخش تشکیل شده است.

ب: دانشگاه ام القرای مکه؛ این مرکز علمی در سال 1981 تأسیس گردید. شمار استادان آن 90 نفر و شمار دانشجویان شاغل به تحصیل 20/000 نفر می باشند. دانشکده های آن: دانشکده تعلیم و تربیت، دانشکده مطالعات کتابداری است. تعداد کتابهای موجود در کتابخانه مرکز علمی بالغ بر 000/50 جلد است.

پی نوشت ها

[1] . با عنایت به فراخوان جهان شمول اسلام در مورد وحدت بر محور توحید در آیه شریفه "قل یا اهل الكتاب تعالوا الی کلمة سواء بیننا و بینکم الاً نعبد الا الله. آل عمران، 64" و تأکید بسیار بر اهتمام نسبت به امور مسلمانان در روایاتی همچون؛ "من أصبح لایهتم بأمر المسلمین فلیس بمسلم. (دحوالأرض)، بحارالانوار، ج74، ص337-339" حسن تفاهم، بسترسازی و تحقق وحدت و تعاون امت اسلامی، یکی از اساسی ترین وظایف دینی است. (حج، شهیدمطهری، ص9-25)

[2] . بحارالانوار، ج57، ص232 و ج66، ص254

[3] . بحارالانوار، ج11، ص183

[4] . آشنایی با علوم اسلامی، کلام و عرفان شهید مطهری، ص25.

[5] . همان، ص56 نیز عدل الهی شهید مطهری ص10 - 25.

[6] . الکامل فی التاریخ، ابن اثیر، ج6، ص248.

[7] . منهاج السنة النبویه، ج6، ص32.

[8] . رحله ابن بطوطه، ج1، ص57.

[9] . برای اطلاعات بیشتر از آیین وهابیت رجوع شود به: به الذریعه، ج10، ص235 و 236 و آیین وهابیت، آیت الله جعفر سبحانی. وهابیت در ترازوی نقد، علی محمدی آشنانی. تحلیلی نو بر عقاید وهابیان، محمد حسین ابراهیمی. فرقه وهابی و پاسخ شبهات آنها، علامه سید محمد حسن قزوینی. وهابیان، علی اصغر فقیهی. چهره واقعی وهابیت، حبیب روحانی و...

:

8 .. 1403	7 . 6.1944	5.1990	4 .. 1412	3 .	2 . 1
13.1366	12 .	11 . 1995	10 .	9 .. 1413	
19 .	- 18.1984 .1404	17 .	- 16 .	15 . 1996	14 . " "
27 .	26 .	25 .	24 .. 1406	23 .	22 . 21 . 20.1996
	33 .	32 .	31	- 30 .	29 .1381 28.1380
: .	37.1924	- 36 .	..1425	140935	34 .1404